

MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA DE LA INTERVENCIÓ
EFFECTUADA AL CARRER DE CÒRSEGA, 344-352.
DISTRICTE DE L'EIXAMPLE, BARCELONA
(BARCELONÈS)

Codi Servei d'Arqueologia de Barcelona: 038/14

Dates intervenció i Núm. Exp. DGPC:

9-30 d'abril de 2015; 2015/2-12151

Arqueòlegs directors de la intervenció:
José Manuel Espejo Blanco
Miriam Esqué Ballesta

Mataró, juny de 2015

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA
2. INTRODUCCIÓ
3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC
4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES
5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ
6. METODOLOGIA
7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES
8. CONCLUSIONS
9. BIBLIOGRAFIA
10. FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
11. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA
  - 11.1. Documentació Planimètrica
  - 11.2. Documentació fotogràfica

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer de Còrsega, 344-352
UBICACIÓ	L'Eixample (Barcelona)
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS 89 (UB/ITC)	X: 429910.1 Y: 4583261.0 Z: 46-32 m s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	7-30 d'abril de 2015
PROMOTOR	JOSEL, S.L.U
EQUIP TÈCNIC	Direcció: José Manuel Espejo Blanco Miriam Esqué Ballesta

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

2. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria recull els resultats de la intervenció arqueològica (Codi Servei d'Arqueologia de Barcelona: 038/14) efectuada arran la construcció d'un edifici de nova planta al carrer Còrsega 344-352 (Fitxa cadastral:0280170-002), al districte de l'Eixample (Plànol 1), i que comportarà un rebaix en el subsòl per a la realització de sis plantes soterrànies, obra promoguda per l'empresa JOSEL, SLU.

La direcció tècnica ha estat assumida per l'arqueòloga Miriam Esqué a la primera fase de la intervenció, i per l'arqueòleg José Manuel Espejo Blanco a la segona fase, ambdós de l'empresa ATICS, S.L., Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i Històric, la qual ha facilitat tot el material necessari per a dur a terme la intervenció, i ha estat sotmesa a la supervisió del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat i del Servei d'Arqueologia de Barcelona, que en va redactar el projecte d'intervenció arqueològica.

El control arqueològic tenia com a objectiu detectar i documentar possibles estructures antigues que poguessin veure's afectades per les obres, ja que el lloc on aquestes es desenvolupaven es troba inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un destacat valor, donat que es troba relacionat amb un sector històric important per a Barcelona. Amb aquesta actuació es compleixen les exigències de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català i el Decret 78/2002 del Reglament de Protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic.

Les tasques arqueològiques, simultànies a les obres, es realitzaren entre l'abril de 2014 i l'abril de 2015.

3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al nord-oest per la serra de Collserola (que culmina a 512 m al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord-sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

El Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, és a dir, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és la unitat morfològica que ens interessa.

El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins. Aquesta acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix orde i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle". Aquests nivells son de baix a dalt:

- Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- Llims groguencs d'origen eòlic, loes, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- Per últim, trobem el tortorà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon, *lato sensu*, a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc, tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadrada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièren el creixement urbanístic de Barcelona.

La intervenció s'ha desenvolupat al districte de l'Eixample, concretament al carrer de Còrsega, 344-352. Aquesta zona de la ciutat, com ja s'ha comentat al paràgraf anterior, va començar a ser urbanitzada al segle XIX, concretament el procés de construcció de l'Eixample s'executà entre 1860 i 1929. Abans del 1859 el Pla de Barcelona era conformat per quatre municipis: Barcelona, Gràcia, Sant Martí i les Corts. L'espai afectat per l'actual intervenció es situava en un espai agrícola envoltat per petites rieres que baixaven des de Collserola. Entre el 1854 i el 1856 s'enderroquen les muralles de la ciutat aprofitant el

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

bienni progressista, però fins al 1858 no es va permetre fer un pla per eixamplar la ciutat. Aquest, el pla Cerdà, s'inicia l'any 1859 i es va començar a parcel·lar tot l'espai entremig entre els quatre nuclis poblacionals, destacant la importància de Barcelona sobre la resta d'agregats, els quals al final van acabar formant part de la ciutat. El pla Cerdà tenia l'objectiu d'homogeneïtzar en un únic parcel·lari l'urbanisme dels diferents nuclis, un total de 1.100 hectàrees. La majoria d'aquest espai era parcel·lat en mans de particulars amb un ús divers, a més de camins i torrents.

En un principi, el projecte de Cerdà no estava pensat només per a l'espai que avui ocupa el districte de l'Eixample; plantejava un Eixample entre Montjuïc i el riu Besòs, incloent-hi el terme de Sant Martí. La part central, la Dreta de l'Eixample, va ser el barri de la burgesia, que va introduir a casa seva un estil propi, el modernisme, reflex d'aquell moment. Malgrat que es concentraven en aquesta zona un bon nombre d'edificis significatius, la resta dels que hi havia en altres barris com el Fort Pienc, la Sagrada Família, Sant Antoni o l'Esquerra de l'Eixample van ser influïts per aquest corrent. Tot l'Eixample constitueix un conjunt arquitectònic modernista únic a Europa.

El pla de Cerdà es basava en una gran xarxa de carrers perpendiculars i travessers, tots ells uniformes, excepte dues vies esbiaixades superposades (la Diagonal i la Meridiana) i la Gran Via de les Corts Catalanes. El punt on es trobaven aquests eixos era el gran centre de comunicacions de l'Eixample, on es preveia construir una gran plaça, la de les Glòries Catalanes. L'arquitecte va preveure el repartiment uniforme de zones de serveis, com ara mercats, centres socials i esglésies, a més de grans parcs. Les illes no eren ben bé quadrades, ja que, per facilitar la visibilitat, a les cantonades es tallaven els angles en forma de xamfrà. A l'interior de cada illa només es permetia construir en un o dos costats, i la resta de l'espai es deixava per al jardí dels veïns. Les cases no havien de tenir originàriament més de tres pisos d'alçada (16 m), i tampoc no havien de ser gaire profundes. Cerdà ho va concebre així perquè considerava que la salut dels ciutadans depenia de si vivien en unes cases ben il·luminades per on circulés l'aire net dels jardins. Es van deixar carrers espaiosos, per on podien circular els carros, els cotxes i els tramvies de cavalls. En definitiva, Cerdà volia fer una ciutat on s'evités l'amuntegament de cases de la ciutat vella.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

No obstant, no van tardar a aparèixer activitats especulatives i arguments que tractaven d'aconseguir un major espai construït. Per exemple, si els carrers tenien 20 m d'ample, ben podia augmentar-se l'ample dels edificis a aqueixa mateixa distància, ocupant-se posteriorment la zona central de les illes amb edificacions més baixes, destinades en la majoria dels casos a tallers i petites indústries familiars, i fent desaparèixer amb això la major part dels jardins centrals. Finalment, com últim recurs per a augmentar el sòl construït es van unir els dos laterals ja construïts amb edificis que els unien, tancant d'aquesta forma per complet les illes. Però el procés especulatiu no es va detindre en aquest punt: es va argumentar que si els carrers tenien 20 m d'ample, no hi hauria inconvenient en què els edificis tingueren una altura de 20 m en compte dels 16 m projectats, ja que inclús amb aquesta altura, estant el sol a 45°, il·luminaria qualsevol edifici en la seva totalitat sense que cap edifici veí li fes-hi ombra. Aquest argument, sumat a la construcció de sostres més baixos va donar com a resultat que es guanyaren dos pisos d'altura. I finalment, a partir del plantejament anterior: si es construïa sobre l'edifici actual un pis més, però amb la façana retirada cap a l'interior de l'edifici tant com l'altura d'aquest pis, s'aconseguiria augmentar més encara l'espai construït sense que l'ombra de l'edifici afectara als edificis veïns estant el sol a 45°, naixent d'esta manera el pis àtic i per la mateixa teoria es va construir el sobreàtic, retirant la façana un altre tant cap a enrere.

L'Eixample és un veritable districte modernista. Aquesta corrent arquitectònica barrejava les noves tècniques i els nous materials del moment amb la utilització dels recursos que proporcionaven les diverses tècniques decoratives tradicionals: els estucs, els esgrafiats, els vidres emplomats dels vitralls, la forja... El treball dels artesans es posava al servei del disseny i la concepció dels arquitectes modernistes. Es tractava d'una nova arquitectura i un nou concepte de l'espai que recollien les antigues tècniques tradicionals i les més noves, en una harmonia al servei de la llibertat creativa. Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch o Antoni Gaudí van crear, de mica en mica, el nou districte, encetant un nou estil que s'allunyava de la monotonia de l'eclecticisme dominant fins en aquell moment. (AA.VV., 1991; ALBERCH, BORJA, 2000)¹

Des d'un punt de vista històric-arqueològic en aquest sector de la ciutat és coneguda la presència de la Mina de Jesús (segle XIV) i un refugi antiaeri de la Guerra Civil (Refugi núm. 0743).

---

¹ Veure també <http://lameva.barcelona.cat/eixample/ca/historia-del-districte>.

LA MINA DE JESÚS² I L'ABASTIMENT D'AIGUA A LA CIUTAT DE BARCELONA

Les infraestructures de la Baixa Edat Mitjana van formar la base del sistema tradicional d'abastiment d'aigua de la ciutat de Barcelona. De fet, fins a la segona meitat del segle XIX el nivell tecnològic aconseguït en època medieval no va ser clarament superat.

Anteriorment, durant el període romà, les infraestructures hidràuliques se centraven a transportar les aigües de les fonts de Moncada a través del sistema d'aqüeductes. La canalització es construïa fonamentalment sota terra al llarg de la major part del seu recorregut, per tal d'estalviar costos i mantenir les aigües pures. De vegades, alguns dels seus trams s'elevaven mitjançant arcades pel relleu accidentat, o, com en el cas de Bàrcino, per monumentalitzar l'arribada a la ciutat. Sens dubte, les grans canalitzacions romanes són l'expressió d'una desenvolupada organització política i tecnològica. En aquell moment, l'aigua canalitzada era essencialment pública, sent les fonts i les termes el seu principal destí. El declivi del poder imperial va comportar, en la majoria de les ciutats, el deteriorament de les grans infraestructures i la multiplicació dels pous, que es van convertir en el sistema bàsic d'abastiment d'aigua potable domèstica en època medieval. L'aqüeducte constitueix la primera gran fita en el procés històric de l'abastament d'aigua a Barcelona, i les seves restes recuperats en diverses intervencions arqueològiques i urbanístiques a l'últim segle, constitueixen els elements més importants pel que fa al patrimoni de l'aigua referit a aquest període.

Per la seva banda, el Rec Comtal, construït en el segle XI, presenta una secció i un traçat distints als de l'aqüeducte romà, amb un curs més sinuós determinat per la major necessitat energètica per a moure els pesats molins que van aparèixer en tot el seu recorregut. Es tracta d'una estructura hidràulica de primera magnitud, construïda a l'alta Edat Mitjana i que perdurà fins al segle XIX com un dels principals abastadors d'aigua a la ciutat. Aquesta, captada a partir d'una resclosa del riu Besòs, conserva la base tecnològica romana pel que fa a l'ús de l'aigua rodada per gravetat, però s'orientava cap a uns usos i objectius socials i econòmics diferents. La hipòtesi més extensa afirma que va ser obra del comte Mir (954-966), que aprofita aquest corrent d'aigua, no ja reconstruint els aqüeductes, doncs en aquella època no s'estilaven aquestes construccions, sinó

---

² L'anomenada Mina de Jesús pren el seu nom del camí del mateix nom, que transcorria molt propera, i que actualment es correspon amb el Passeig de Gràcia.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

convertint-lo en una sèquia o rec per a regar els camps (doncs feia funcionar tot un sistema de sèquies subsidiàries al llarg del seu recorregut), moure les moles dels molins fariners i drapers, i abastar d'aigua les incipients indústries de la ciutat. La seva funció principal, doncs, no era proporcionar aigua de boca per als habitants, car a època medieval la majoria d'aigua per beure dins de la ciutat s'aconseguia mitjançant pous, sínies i cisternes. Amb un recorregut proper als 12 km, la captació d'aigua s'iniciava al marge dret del riu Besòs, a l'alçada de l'actual Montcada i Bifurcació. El Rec discorria al peu del vessant nord del turó de Montcada, penetrava al Pla de Barcelona per Vallbona, creuava els termes de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, seguia pel barri de Marina, entrava a la ciutat de Barcelona pel Portal Nou, seguia pels carrers del Rec Comtal, Basses de Sant Pere, Tantarantana i del Rec i arribava al mar al barri de la Barceloneta. En el decurs dels segles el seu recorregut sofrí algunes variacions, especialment en el seu tram final.

L'administració del Rec està documentada des del segle XIII a partir de la figura del Batlle general, funcionari que administrava el patrimoni reial, el qual tenia plenes competències sobre les aigües públiques, rius, riberes i molins, entre d'altres. Per sota del Batlle general, apareix al segle XIV la figura del Batlle d'aigües i administrador de molins reials de la ciutat i territori de Barcelona que està directament implicat en els afers del Rec. Aquests càrrecs van quedar dissolts pel Decret de Nova Planta.

Els primers intents per dur aigua potable a Barcelona són del 1301 en el *Llibre del Consell de Cent*, on es va estudiar la possibilitat de portar aigües des de Montjuïc, degut a la manca de provisió d'aigua potable a la ciutat. A mitjans del mateix segle el Consell de Cent va prendre la ferma decisió de construir un sistema d'adducció d'aigua potable i la formació gradual d'un sistema de fonts públiques dins la mateixa ciutat. La construcció d'una nova canalització per a abastir les fonts de la ciutat, en aquest cas amb aigua procedent de Collserola, reflectia el nou poder municipal. L'any 1347 van començar els treballs de captació d'aigües des de Collserola, i al 1356 ja brollava l'aigua de les fonts de la plaça de Sant Jaume i de Santa Anna³. Així va néixer la primera xarxa d'abastiment municipal a Barcelona, amb l'explotació de mines i la conducció de les seves aigües en una canalització única que baixava per l'actual passeig de Gràcia fins entrar a la ciutat. Aquest sistema també va proveir d'aigua a nombroses institucions, com la Catedral, el

---

³ Posteriorment es van anar ampliant el número de fonts públiques (Sant Just, plaça del Blat, plaça del Vi, Santa Maria del Mar o Sant Miquel).

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Palau del Bisbe, el Consell de Cent, el Palau Reial Menor, la Llotja, el Palau de la Diputació del General i a algunes institucions hospitalàries i religioses, així com a un nombre reduït de cases privilegiades. Els barris més densos i actius de la ciutat eren els menys abastits.

Per conduir l'aigua des de les fonts naturals de Collserola, primer s'excavava el pou per trobar aigua, i posteriorment es replantejava el recorregut de la mina que duia l'aigua a la ciutat. La mina s'excavava en galeria, a partir de pous de pas, que posteriorment es reconvertien en respiradors, i la resta es tapaven de nou.

Durant els tres segles següents, la conservació i ampliació de fonts i mines va suposar una preocupació constant per als consellers, els que designaven a un mestre de les fonts. En efecte, atesa la complexitat i amplitud d'aquest sistema, que comportava una conservació i cura intensiva del mateix, l'any 1414 es va instaurar el càrrec municipal de Mestre de les Fonts com a responsable de les mines, les conduccions, les fonts i l'evacuació. Un dels problemes més greus d'aquest sistema era la neteja i el manteniment, ja que els desprendiments d'argiles de les mines provocaven greus obstruccions i disminucions importants del cabdal d'aigua. El mestre de les fonts s'encarregava dels treballs de reparació i neteja. Es té un coneixement prou acurat d'aquest càrrec gràcies al *Llibre de les fonts de la present ciutat de Barcelona*⁴, un manuscrit que presenta una descripció molt precisa de tot el sistema d'aigües de la ciutat, redactat pel mestre de cases⁵ Francesc Socies per indicació del Consell de Cent i lliurat a aquesta institució l'any 1652. Com a mestre de cases, Socies, treballa en nombroses obres, però la part més destacada del seu treball fou dedicada a les fonts. Mestre de les fonts des de 1621 (i fins el 1653), el 8 de juliol de l'any 1648 el Consell demanà a Socies que «fes un llibre de dites fonts que perpetuament estigues en la Casa de la present Ciutat per a claritia de sos successors en dit offici, lo qual hauria de redundar en gran benefici de dites fonts y llevaria que nos gastas tant en aquellas y ab poch gasto se remediaria (...)»⁶.

---

⁴ Llibre que encara resta inèdit.

⁵ Aquest era un càrrec oficial, creat pel Consell de Cent, que tenia sota la seva responsabilitat la major part de les obres oficials de la ciutat, així com vetllar pel compliment de les ordenances urbanístiques i pel manteniment dels edificis municipals. Era un càrrec vitalici, en el qual era freqüent la successió familiar.

⁶ PERELLÓ (1996).

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Aquest llibre, per la seva claredat, constitueix un tractat de gran interès per al coneixement de l'estructura hidrogràfica de la Barcelona del segle XVII, en el que es detallen totes les conduccions, les fonts i les mines que abastien a Barcelona, un document insubstituïble per al coneixement de la complexa xarxa de canonades que repartien l'aigua procedent de les fonts públiques per tota la ciutat. Comença tractant de l'anomenada "caseta de les fonts o caseta de Jesús", un mediador situat a prop del convent de Nostra Senyora de Jesús, situat aproximadament a la cruïlla del passeig de Gràcia i el carrer Aragó (a l'alçada del carrer Consell de Cent), on anaven a reunir-se les aigües de totes les mines del peu de Collserola⁷, i des d'on sortia la canonada major que duia l'aigua pressuritzada cap al distribuïdor situat a la plaça de Sant Jaume —tot passant per sota del fossat de la muralla medieval i entrant pel Portal de l'Àngel—, des d'on es diversificava a través de canonades de ceràmica, dipòsits, espiralls i repartidors fins a tot un seguit de fonts, com les de Santa Anna, Sant Just o Santa Maria del Mar. Segons el *Llibre de les fonts*, el recorregut de la canonada, una vegada dintre de la ciutat i fins arribar a la plaça de Sant Jaume, era el següent: «fins a la plassa de Santa Anna y entre los dos carrers del governador y de na Canuda de qui anavall, per lo mitx de la plassa que es molt mes aprop a masquerria, mirant la persona anves la font de Santa Anna y de dita plassa de santa Anna va per lo mitx del carrer dels Archs, ques lo carrer que va de la plassa de Santa Anna a la plassa Nova, y entrant a la plassa Nova va dret al mitx del Portal de las Murallas Vellas y de aqui va per lo mitx del carrer dret a la plassa de Sant Jaume, y entre dins de la Cassa del Verguer del Consell segons es la porta de la cassa devant de la porta petita de la Iglesia de Sant Jaume, y entre la dita canonada dins la cassa del Verguer. Ix la aygua dins la instantia a las picas del repartiment (...) que son de pedra picada (...). Dita canonada se diu la canonada major o canonada mestra, dins lo rodo de dins dels canons te un pam y mitx de tou, i té quinze espiralls...»⁸. Cadascú d'aquests quinze espiralls o respiradors es corresponien amb un tram de canonada. A l'entrar a la ciutat els respiradors suara esmentats es reconvertien en dipòsits repartidors, els quals donaven pas a una conducció que duia l'aigua a les diferents fonts de la ciutat, ja fossin públiques, d'institucions o cases privades. Els vuit primers respiradors eren situats entre la caseta de Jesús i la ciutat. El respirador número 9 es trobava al portal de l'Àngel i d'allí sortia una conducció lateral que resseguia la muralla, arribava a la part alta

⁷ Allí es reunien les aigües de les fonts d'en Cortès, d'en Falcó, de Nostra Senyora del Coll, de Sant Gervasi, d'en Martí, i també les de la mina propietat exclusiva de la Diputació.

⁸ PERELLÓ (1996).

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

de la Rambla i entrava a l'Estudi General; el núm. 10, denominat era a mà esquerra anant a la plaça Nova; el respirador núm. 11 era situat a la plaça de Santa Anna; el número 12 el trobem al carrer dels Arcs i el 13 a la plaça Nova; el núm. 14 es trobava dins l'edifici de la Diputació i el darrer, o núm. 15, «dins la instantia dels repartiments de la aygua va a les fonts per la Ciutat»⁹. De cada un d'aquests respiradors sortia un brancal de canonada que s'allargava a mesura que les necessitats ho exigien o bé les possibilitats ho permetien.

Aquest sistema de fonts públiques alimentades per les mines de Collserola va funcionar de manera ininterrompuda i sense grans canvis fins a finals del segle XVIII.

Pel que fa a usos industrials i manufacturats, durant aquest segle XVIII va continuar la dependència del Rec Comtal i es varen prendre mesures encaminades a una ampliació i intensificació de l'aprofitament del seu cabal per poder subministrar aigua a diverses activitats artesanals. L'obra hidràulica més important de la segona meitat del segle fou la construcció de la Mina de Montcada, una captació subterrània de l'aigua freàtica del riu Besòs projectada per intentar solucionar les dificultats de l'abastiment, amb una població i una activitat manufacturera aleshores en ràpid augment.

També al llarg d'aquest segle XVIII el regadiu s'estengué força a Catalunya, i en particular al Pla de Barcelona i es desenvolupà la xarxa de regatge del Rec. Però vers la fi del segle, el cabal hauria estat insuficient per assegurar el funcionament dels nous molins que hi havia en aquells moments, el manteniment del regadiu i l'aprovisionament d'aigua a Barcelona. Aquesta escassetat també es veu resolta amb la Mina de Montcada: El sistema de filtració de les aigües freàtiques del Besòs permet així disposar de volums més abundants i segurs. A partir d'aquest moment l'Ajuntament de Barcelona decideix allargar la mina (1822) sota la direcció d'una Junta constituïda per representants de totes les jurisdiccions afectades. Aqueix mateix any es crea la Societat d'Usuaris interessats en el Rec Comtal i els molins. En 1852 comencen les obres de l'última ampliació de les mines del Besòs. Aquesta conducció acaba en el repartidor del "Reixegó" on els regants i els molins es reservaven en exclusiva les dues terceres parts del cabal de les mines de Montcada. La superfície regada s'amplia i es modernitza la infraestructura de repartició de l'aigua.

---

⁹ PERELLÓ (1996).

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Així, durant el període de 1822-1852, el cabal procedent de les mines de Montcada va ser el principal subministrament a la ciutat de Barcelona, la qual cosa va permetre la modernització del conjunt del sistema de distribució intramurs, però en canvi els molins es troben en regressió encara que hi ha un augment de l'activitat industrial per la localització de fàbriques, bàsicament tèxtils, en Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar. Quant al regadiu, es manté la importància que tenia en el segle XVIII. El mercat s'especialitza i es produeix una substitució progressiva de cereals i llegums per hortalisses i verdures. Aquest regadiu se situava en el costat oriental, entre el riu Besòs, la Mediterrània, Barcelona i la Ciutadella.

A partir d'aquest moment la sèquia sofrirà constants i petites modificacions. Bàsicament pel projecte i construcció de l'Eixample i per la forta expansió demogràfica, industrial i urbanitzadora dels pobles pròxims a la Ciutat Comtal. A partir dels anys seixanta i setanta del segle XIX, l'Ajuntament de Barcelona i la Junta Directiva de la Societat de Propietaris del Rec Comtal lluitaren aferrissadament pel control, sobretot, de l'aigua de Montcada. Pel que fa al conjunt del rec en tant que sistema d'infraestructures, la seva degradació anava en augment, no tan sols pel que fa al proveïment, sinó també per la construcció de noves infraestructures que l'afectaven enmig de l'expansió urbanística. La sèquia es cobriria i desviaria en diferents trams per a obrir carrers, la construcció de clavegueres i la formació d'illes segons el projecte Cerdà. Aquest projecte acabaria amb el regadiu en la zona situada entre Ciutat Vella i Sant Andreu de Palomar. Inclús amb el descens de la superfície regada i del nombre d'usuaris de les aigües del Rec, l'horta del Pla de Barcelona seguirà sent el sector amb més vitalitat, especialment en els pobles de Sant Martí de Provençals i de Sant Andreu de Palomar, en canvi a la zona de Ciutat Vella queda integrat en la xarxa general de clavegueram (CONILLERA, 1991; MARTÍN, 2000; CUBELES, 2011; GUÀRDIA, 2011; MANGUE, 2011)¹⁰.

---

¹⁰ Veure també, SERVEI D'ARQUEOLOGIA DE BARCELONA:
<http://arqueologiabarcelona.bcn.cat/documentacio-dun-tram-de-la-mina-de-jesus-al-carrer-corsega-344/>

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

REFUGI ANTIAERI NÚM. 0743¹¹

Durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) a la ciutat de Barcelona es van construir gran quantitat de refugis antiaeris utilitzats per la població civil per tal de protegir-se dels bombardejos feixistes.

Des del primer atac —naval en aquest cas— sobre el nucli urbà la nit del 13 de febrer de 1937, fins a la caiguda de la ciutat el 26 de gener de 1939, la ciutat va patir un total de 194 bombardejos, la majoria aeris, que provocaren gran nombre de víctimes i ferits. Els atacs indiscriminats sobre la població civil provocaren, al marge de les víctimes, un gran impacte psicològic.

La Generalitat va organitzar la Junta de Defensa Passiva que s'havia d'encarregar de la construcció de refugis antiaeris. Per a la construcció d'aquests refugis es redactava un projecte inicial i era una brigada d'obres de la pròpia Generalitat i de l'ajuntament qui s'encarregava de la seva construcció. A mesura que anava avançant la guerra, foren els mateixos ciutadans els que en feien l'execució seguint els models establerts per la Generalitat, configurant un autèntic moviment social sense precedents. A Barcelona se'n construïren al voltant de 1400.

Els refugis antiaeris són espais soterrats, amb un o més accessos en la via pública i diversos espais en el seu interior. Aquells planificats per l'Ajuntament eren dissenyats com a medis de defensa passiva amb la vocació d'ésser reaprofitats com a trams de clavegueram, banys públics, magatzems, sales de lectura i altres usos. La majoria de refugis veïnals tenien un caràcter provisional i efímer. La seva construcció es deuria al treball abnegat de civils no militaritzats, vells i, sobretot, dones i nens. Varen començar als barris amb una gran tradició associativa i sense comprometre els ciments dels edificis, com per exemple a les places públiques.

De la majoria de refugis es coneix la ubicació aproximada, i una part del recorregut, però és difícil tenir coneixement dels accessos, ja que alguns projectes no es van realitzar en la seva totalitat.

---

¹¹ Carta Arqueològica de Barcelona (<http://cartaraqueologica.bcn.cat/2808>).

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Per la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona i, en concret per a aquest cas, procedent d'un llistat del 16 de juliol de 1938 elaborat per la mateixa Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona, en el traçat de l'obra projectada s'hi podria localitzar un refugi.

Es coneix l'existència d'aquest refugi pel llistat de refugis antiaeris del 16 de juliol de 1938 publicat a l'Atlas dels Refugis de la Guerra Civil espanyola a Barcelona publicat per l'Ajuntament de Barcelona i CLABSA. Tot i que no és té la total garantia de la seva existència, ja que el llistat de 1938 sembla ser una relació de llocs on es va demanar permís per construir refugis sense especificar en quin punt del procés es trobava cadascun d'ells. En no tenir més documentació de l'estructura defensiva, ja sigui de l'època o fruit d'intervencions de documentació posterior, no es pot aportar més informació. L'obra projectada podria afectar el següent: Refugi antiaeri núm. 0743: Avinguda Diagonal, 426-428¹².

---

¹² De fet, en la zona d'aquesta intervenció no es coneixen altres treballs arqueològics, a més dels ja mencionats, com no siguin altres refugis antiaeris de la guerra civil. En qualsevol cas, es tracta, en els casos més pròxims a qui ací presentem, de refugis dels què no es té l'evidència física del mateix, encara que sí de la seva referència textual, per exemple el del carrer Bonavista, 30: Refugi antiaeri núm. 0746 (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2812>).

5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Les motivacions per les quals s'ha fet necessari un seguiment arqueològic es deu, com ja hem comentat més amunt, al fet que les obres es desenvolupen en un espai inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un eminent valor històric, interès donat per la presència d'estructures arqueològiques de diferents èpoques molt significatives donat que es troba relacionat amb un sector històric rellevant de la ciutat.

En el cas concret que ens ocupa, aquest interès es troba justificat per:

- Es troba a l'ager de la ciutat romana de Bàrcino.
- Està fora del recinte emmurallat construït en època medieval.
- Just per sota d'aquesta finca transcorre un tram de la Mina de la Font de Jesús. Al segle XIV, degut a la manca de provisió d'aigua potable a la ciutat de Barcelona, el Consell de Cent va decidir construir un sistema d'adducció d'aigua potable i la formació gradual d'un sistema de fonts públiques dins de la ciutat. L'any 1347 van començar els treballs de captació d'aigües des de Collserola, i al 1356 ja brollava l'aigua de les fonts de la plaça de Sant Jaume i de Santa Anna. Per conduir l'aigua des de les fonts naturals de Collserola, primer s'excavava el pou per trobar aigua, i posteriorment es replantejava el recorregut de la mina que duia l'aigua a la ciutat. La mina s'excavava en galeria, a partir de pous de pas, que posteriorment es reconvertien en respiradors, i la resta es tapaven de nou.
- Abans del 1859 el Pla de Barcelona era conformat per quatre municipis: Barcelona, Gràcia, Sant Martí i les Corts. L'espai afectat per l'actual projecte es situava en un espai agrícola envoltat per petites rieres que baixaven des de Collserola. No fou fins l'any 1859, quan s'inicia el Pla Cerdà (l'Eixample), i es va començar a parcel·lar tot l'espai entremig entre els quatre nuclis poblacionals, destacant la importància de Barcelona sobre la resta d'agregats, els quals al final van acabar formant part de la ciutat. El pla Cerdà tenia l'objectiu d'homogeneïtzar en un únic parcel·lari l'urbanisme dels diferents nuclis, un total de 1.100 hectàrees. La majoria d'aquest espai era parcel·lat en mans de particulars amb un ús divers, a més de camins i torrents. El procés de construcció de l'Eixample s'executà entre 1860 i 1929.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

- Ja en època contemporània, i arran dels atacs aeris a la població durant la guerra civil (1936-1939), la Generalitat va organitzar la Junta de Defensa Passiva que s'havia d'encarregar de la construcció de refugis antiaeris. Per a la construcció d'aquests refugis es redactava un projecte inicial i era una brigada d'obres de la pròpia Generalitat i de l'ajuntament qui s'encarregava de la seva construcció. A mesura que anava avançant la guerra, foren els mateixos ciutadans els que en feien l'execució seguint els models establerts per la Generalitat. A Barcelona se'n construïren al voltant de 1400. De la majoria de refugis es coneix la ubicació aproximada, i una part del recorregut, però és difícil tenir coneixement dels accessos, ja que alguns projectes no es van realitzar en la seva totalitat. Per la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona i, en concret per a aquest cas, procedent d'un llistat del 16 de juliol de 1938 elaborat per la mateixa Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona, en el traçat de l'obra projectada s'hi podria localitzar un refugi: Refugi núm. 0743: Avinguda Diagonal, 426-428.

Els objectius immediats es centren doncs en documentar les possibles restes arqueològiques que puguin aparèixer durant la realització de les obres que ha de realitzar l'empresa Hercul per a la construcció d'un edifici de nova planta i que comportarà un rebaix en el subsòl per a la realització de sis plantes soterrànies, uns 19 metres de profunditat.

6. METODOLOGIA

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adequi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada. Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d'Unitats Estratigràfiques (UE), que es pot seguir a E.C. HARRIS (1990) i A. CARANDINI (1997), sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa tres dècades (TRÓCOLI, SOSPEDRA, 1992). Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment.

La identificació d'una UE s'estableix mantenint l'ordre estricte d'aparició durant el procés d'excavació i es duu a terme generalment utilitzant una clau de dos, tres o quatre dígitos, començant tota la seqüència numèrica per el número 10, 100 o 1000, en funció de la magnitud de la intervenció a realitzar. Aquesta forma de procedir s'utilitza amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o algun tipus d'interferència en cas que, durant el procés, sorgeixi una estratigrafia complexa que obligui a acumular unitats estratigràfiques.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, hem seguit el del control visual directe. La tasca d'excavació del subsòl del solar s'ha dut a terme amb màquina giratòria de grans dimensions. L'arqueòleg director estigué present observant els treballs amb la finalitat de comprovar l'existència d'estructures arqueològiques que poguessin sortir.

En aquest cas s'ha decidit començar la sèrie amb un número baix, concretament el número de UE 10, tenint en compte la previsió d'una escassíssima presència de restes arqueològiques en el solar intervingut.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

La documentació de la intervenció es completa amb les fitxes de les unitats estratigràfiques, i un registre gràfic que inclou documentació planimètrica i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives del desenvolupament dels treballs.

7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES

Els treballs s'han desenvolupat en dues fases: la primera a l'abril del 2014, executada per l'arqueòloga Miriam Esqué i Balllesta, i una segona fase un any més tard, a l'abril del 2015, que va portar a terme l'arqueòleg José Manuel Espejo, ambdós de l'empresa Atics, SL.

Fase 1 [Fotografies 1-7]: En aquesta fase en van efectuar, prèviament al rebaix general de tot el solar objecte de la intervenció, quatre cales informatives amb l'objectiu d'ubicar exactament la profunditat de la mina de Jesús en els punts d'entrada i sortida de la finca, a tocar d'ambdues façanes de l'edifici (uns 34 metres de longitud amb una orientació NO-SE). Aquestes cales, realitzades mecànicament amb màquina de perforació bivalva i sota control arqueològic, es van obrir a tots dos costats de la mina per constatar la seva amplada. Un cop es van localitzar tots dos extrems de la mina es procedí a senyalitzar-les exteriorment —per a tenir aquesta guia a la segona fase dels treballs— i tapar-les de nou per motius de seguretat, fins a l'inici de la següent fase, que es van desenvolupar un any més tard, com ja hem dit anteriorment.

Fase 2: En aquesta fase s'havia d'efectuar el rebaix complet del solar afectat per l'obra, una vegada conclusos els treballs d'enderroc de les restes de l'edifici preexistent. Primer es va realitzar una excavació general del terreny de la finca (amb màquina giratòria de grans dimensions) [Fotografia 8] fins a arribar al sòl geològic (UE 10), constituït pel característic tortorà, amb una matriu argilosa de color vermellós, molt compactada amb nòduls de calç, inclusió de petites pedres i una capa de concreció càlcica molt dura, però poc gruixuda [Fotografia 9]. Després es va realitzar un altre rebaix en l'àrea més pròxima al traçat de la mina per a tindre accés a la seva cota (34 m s.n.m. aprox.) [Fotografia 10]. Una vegada aconseguida una profunditat adequada i posicionada fora de la línia de pas de la mina, la màquina va començar a realitzar una excavació en profunditat en un lloc concret amb l'objectiu d'arribar a la volta de la galeria¹³ [Fotografia 12]. Així, restringint l'excavació en un espai molt localitzat es permetia la mobilitat dels camions que evacuaven la terra, els quals havien de circular forçosament per damunt de la galeria de la

---

¹³ El traçat de la galeria estava senyalitzat a les pantalles de formigó d'ambdues extrems de la mina [Fotografia 11].

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

mina, però ho feien sobre una potència de set o vuit metres de terra que la protegien de possibles despreniments [Fotografia 13].

En un primer moment es va advertir la presència de la mina per un forat aparegut en el terreny, atès que l'estructura està excavada directament en l'estrat geològic (UE 11), sense construcció de cap tipus [Fotografia 14]. Una vegada aconseguida la cota de la volta de la mina, la màquina va procedir a netejar tota la zona i a realitzar una rampa d'accés a la mateixa, perquè l'excavació havia deixat un desnivell d'uns sis metres [Fotografia 15]. No obstant això, durant aquests treballs es va produir un despreniment de la paret de la mina que va deixar una obertura d'uns 1'9 m d'ample i una altura de les mateixes dimensions (1'9 metres), que es correspon amb l'altura de la mina [Fotografies 16-19]. D'aquesta forma, de manera totalment involuntària, va quedar habilitada una entrada que la feia accessible per dur a terme els treballs de documentació fotogràfica i descripció física de la mateixa.

Aquesta documentació va permetre recopilar les següents dades: Des del punt en què es va obrir l'accés, es va poder comprovar que per l'interior de la mina circulava aigua, molt neta, que es movia en direcció NO cap a SE. No era una gran quantitat, però suficient com per a cobrir els peus per damunt dels turmells, la qual cosa feia inviable l'entrada cap a l'interior del túnel sense el calçat adequat. Es van advertir alguns petits despreniments de les parets de la mina, però que en cap cas impedirien el trànsit per ella. I també es va constatar la presència d'uns cables elèctrics fixats a la paret SO de la galeria, però estaven parcialment caiguts. La galeria presenta una altura d'1'9 metres, amb volta, i una amplària d'1 metre, encara que s'observa un lleuger eixamplament en la base del túnel [Fotografies 20-23].

No s'ha trobat cap element de cultura material, ni dins ni fora de la mina, en tot el solar.

En relació amb la mina hem de senyalar finalment que l'empresa SOLUMETRICS va realitzar una representació en 3D de la galeria, tant de les seccions transversals (4 talls) com longitudinal de tot el tram (adjuntem plànols).

Per últim, hem d'apuntar que no s'ha localitzat cap resta o vestigi que pogueren estar relacionats amb el refugi antiaeri núm. 0743, que podia trobar-se en les voltants d'aquest

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

solar, segons consta en el llistat de refugis antiaeris del 16 de juliol de 1938 i publicat a l'Atlas dels Refugis de la Guerra Civil espanyola a Barcelona.

8. CONCLUSIONS

Els treballs de construcció d'un edifici d'obra nova al número 344 del carrer Còrsega va comportà la realització d'un rebaix de fins a 6 plantes soterrànies, uns 19 metres de profunditat. Aquests treballs suposaran la destrucció d'un tram de la mina de Jesús —que transcorre per sota de la finca—, construïda a mitjans segle XIV pel Consell de Cent, que va prendre la decisió de construir un sistema d'adducció d'aigua potable i la formació gradual d'un sistema de fonts públiques dins la mateixa ciutat degut a la manca de provisió d'aigua potable a la ciutat. La mina es situa a una profunditat d'entre 11 i 12 metres des de la cota de circulació del carrer, a uns 46 m s.n.m.

Atès que no es coneixen estructures arqueològiques a banda de la mencionada mina, els treballs arqueològics van consistir en una primera fase en la determinació de la ubicació exacta del traçat de la mateixa i de la seva profunditat, amb dos sondejos realitzats en els extrems NO i SE del solar. Una segona fase es va consistir en controlar els rebaixos del terreny del solar fins a assolir la cota superior de la galeria de la mina —retallada directament en el terreny geològic sense estructures suplementàries addicionals—, per a poder preparar un accés segur al seu interior, i a continuació efectuar la documentació d'aquest tram, mitjançant la seva descripció física i fotogràfica, i un sistema d'escàner que va permetre la restitució en 3D de tot el tram¹⁴. En aquest sentit, el tram documentat tenia una altura d'1'9 metres, amb volta, i una amplària d'1 metre, encara que presentava les normals irregularitats que provocaven uns treballs d'excavació de la galeria realitzats a mà i els petits desprendiments soferts en les parets i volta del tram. Un detall interessant és que es va poder verificar que per l'interior del tram afectat circulava aigua, poc abundant i molt neta, que es movia en sentit NO cap a SE. En qualsevol cas, sense inspeccions suplementàries no es pot precisar qual és la seva procedència concreta.

Per últim, indicar que no s'ha localitzat cap vestigi del refugi antiaeri núm. 0743, que podia trobar-se en les immediacions d'aquest solar.

---

¹⁴ Ja hem senyalat que aquest últim treball va ser realitzar per l'empresa SOLUMETRICS.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

9. BIBLIOGRAFIA

AA.VV. (1991): *Història de Barcelona. Vol. 6. La ciutat industrial (1833-1897)*. Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

ALBERCH, Ramon; BORJA, Jordi (2000): *Els Barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella. L'Eixample*. Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.

CONILLERA I VIVES, Pere (1991): *L'Aigua de Montcada: l'abastament municipal d'aigua de Barcelona. Mil anys d'història*. Institut d'Ecologia Urbana de Barcelona, Barcelona.

CUBELES, A. (2011): "El 'Llibre de les Fonts' del maestro Socies y el suministro de agua de beber a Barcelona en el siglo XVII", a *La revolución del agua en Barcelona. De la ciudad preindustrial a la metrópoli moderna, 1867-1967*, MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

GUÀRDIA, M. (2011): "El agua de las fuentes", a *La revolución del agua en Barcelona. De la ciudad preindustrial a la metrópoli moderna, 1867-1967*, MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

HARRIS, E. C. (1990): *Principios de estratigrafía arqueológica*, Ed. Crítica, Barcelona.

MANGUE, Ignasi (2011): *Aigua/BCN*. MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

MARTÍN PASCUAL, Manel (2000): "El Rec Comtal: dos mil anys d'abastament d'aigua a Barcelona", a ALBERCH I FUGUERAS, Ramon (dir.): *Els barris de Barcelona, vol. IV*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

PERELLÓ FERRER, Antònia M. (1996): *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat.

TRÓCOLI, Isabel G.; SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemes de registre en Arqueologia (2 vols.)*, Pagès Editors, Lleida.

NETGRAFIA

CARTA ARQUEOLÒGICA DE BARCELONA:

<http://cartaraqueologica.bcn.cat/2808>

<http://cartaarqueologica.bcn.cat/2812>

HISTÒRIA DEL DISTRICTE DE L'EIXAMPLE:

<http://lameva.barcelona.cat/eixample/ca/historia-del-districte>

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

SERVEI D'ARQUEOLOGIA DE BARCELONA:

<http://arqueologiabarcelona.bcn.cat/documentacio-dun-tram-de-la-mina-de-jesus-al-carrer-corsega-344/>

10. FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

INTERVENCIÓ: Carrer de Còrsega, 344-352.			UE : 10	
Sector:		Cronologia:		
DEFINICIÓ :	Estrat geològic.			
DESCRIPCIÓ :	Estrat amb matriu argilosa amb nòduls de calç, molt compacte, amb inclusió de petites pedres. Presenta en aquest punt una petita crosta de concreció càlcica.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	11
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

INTERVENCIÓ: Carrer de Còrsega, 344-352.			UE : 11	
Sector:		Cronologia: Segle XIV		
DEFINICIÓ :	Retall a l'estrat geològic.			
DESCRIPCIÓ :	Mina d'aigua retallada en el terreny geològic, amb 1'9 m d'altura, 1 m d'amplada i coberta voltada.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	
	Talla a	10	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

11. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

11.1. Documentació Planimètrica

Plànol 1: Plànol de situació del solar del carrer de Còrsega, 344-352.

X=429.940
+ Y=4.583.440

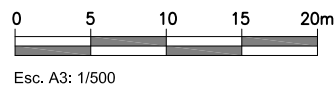
X=430020
+ Y=4583520

X=430.060
+ Y=4.583.460

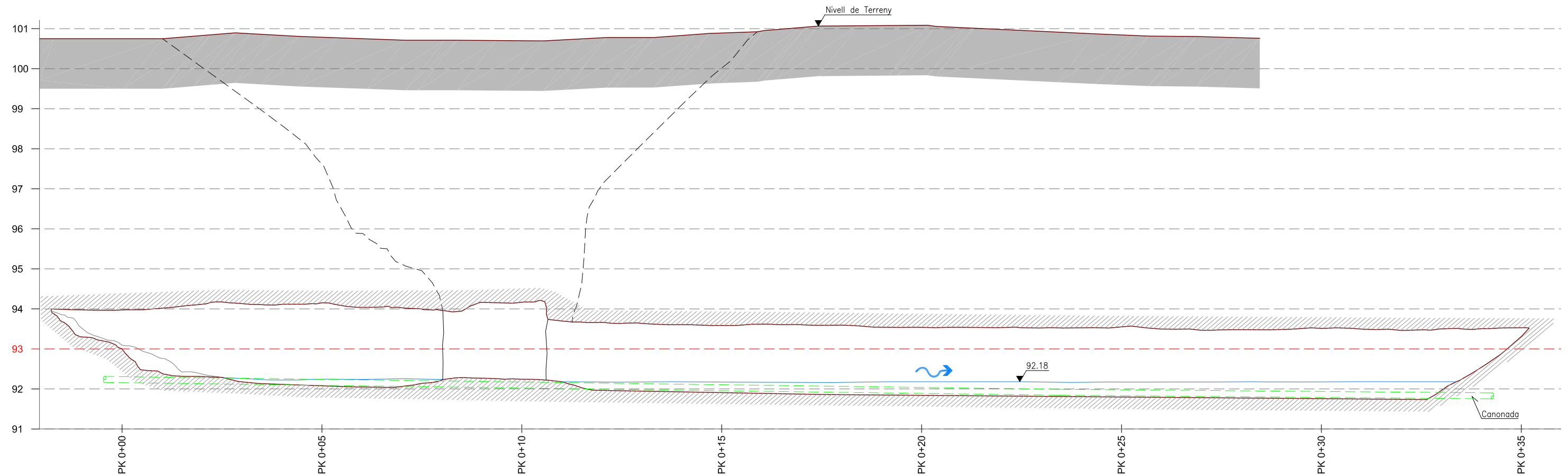
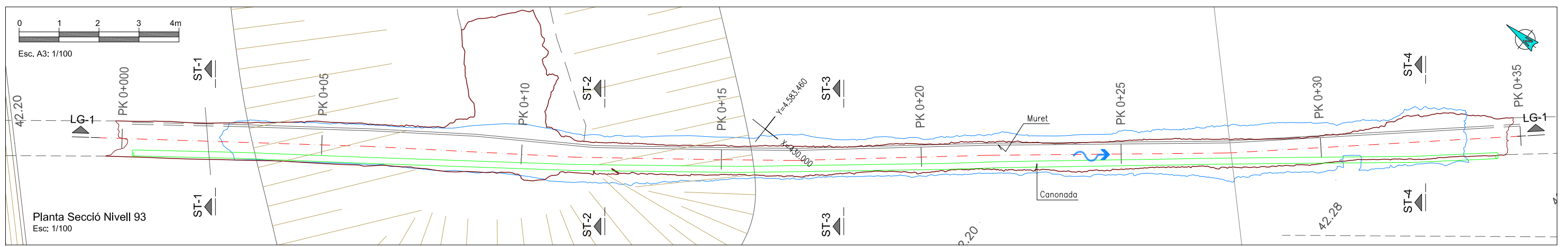
X=430.000
+ Y=4.583.420

TRACAT MINA AIGUA

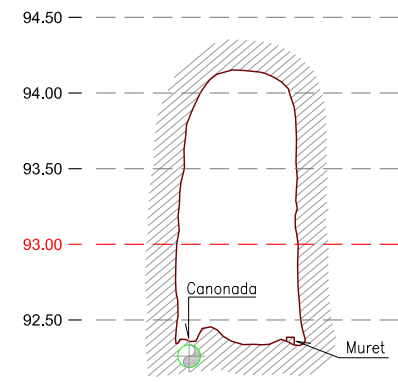
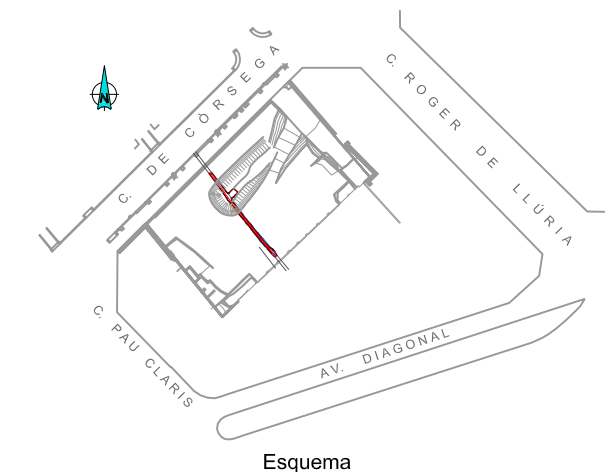
TRAPA N.13

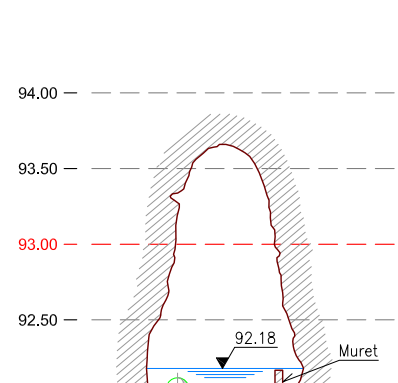
<p>Emplaçament:</p> <p>CARRER DE CÔRSEGA Núm. 344-352 TERME MUNICIPAL DE BARCELONA BARCELONA</p>	<p>L'autor de l'estudi:</p> <p>Métrics & Solucions, S.L. C/Client, 78-84, Planta 1ª, Of. 8 08172 Sant Cugat del Vallès Tel: 93 590 31 72 E-mail: oftecnic@solimetrics.es</p>	<p>data :</p> <p>Abril 2015</p> <p>escala :</p> <p>A1. 1/250 A3. 1/500</p>	<p>projecte:</p> <p>AIXECAMENT 3D DE LA MINA DE LA FONT DE JESÚS</p> <p>plànol:</p> <p>Planta General</p>	<p>Núm. plànol:</p> <p>15003_000_TP01_r0</p>
---	--	---	---	--

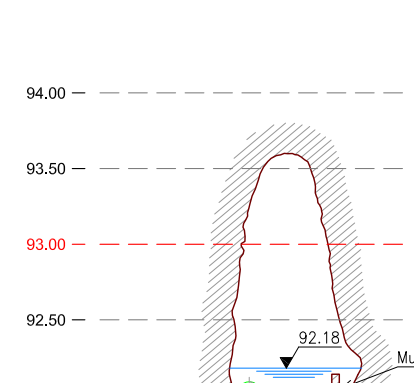
Secció Logitudinal LG_1
Esc: 1/100

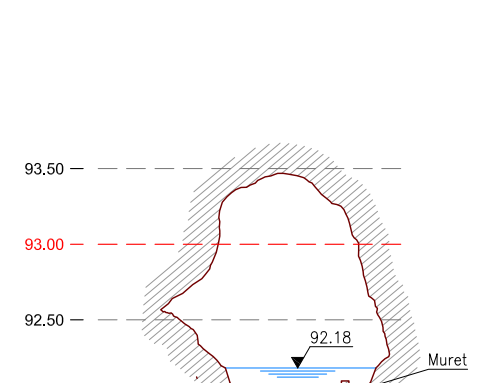
Secció Transversal ST_1
Esc: 1/50

Secció Transversal ST_2
Esc: 1/50

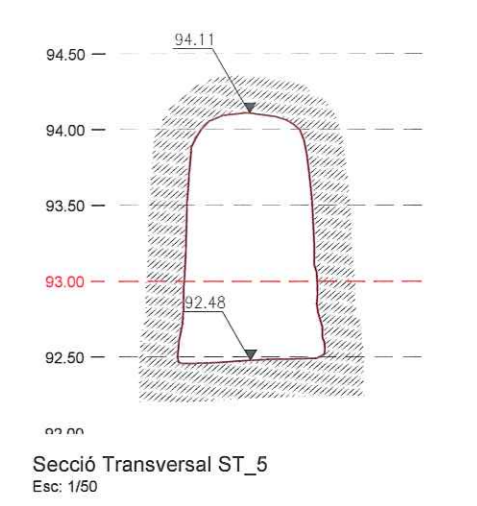
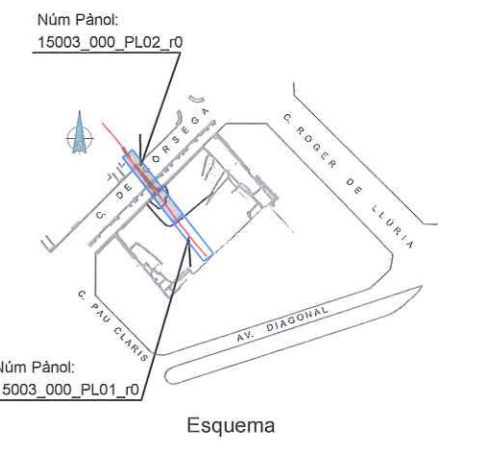
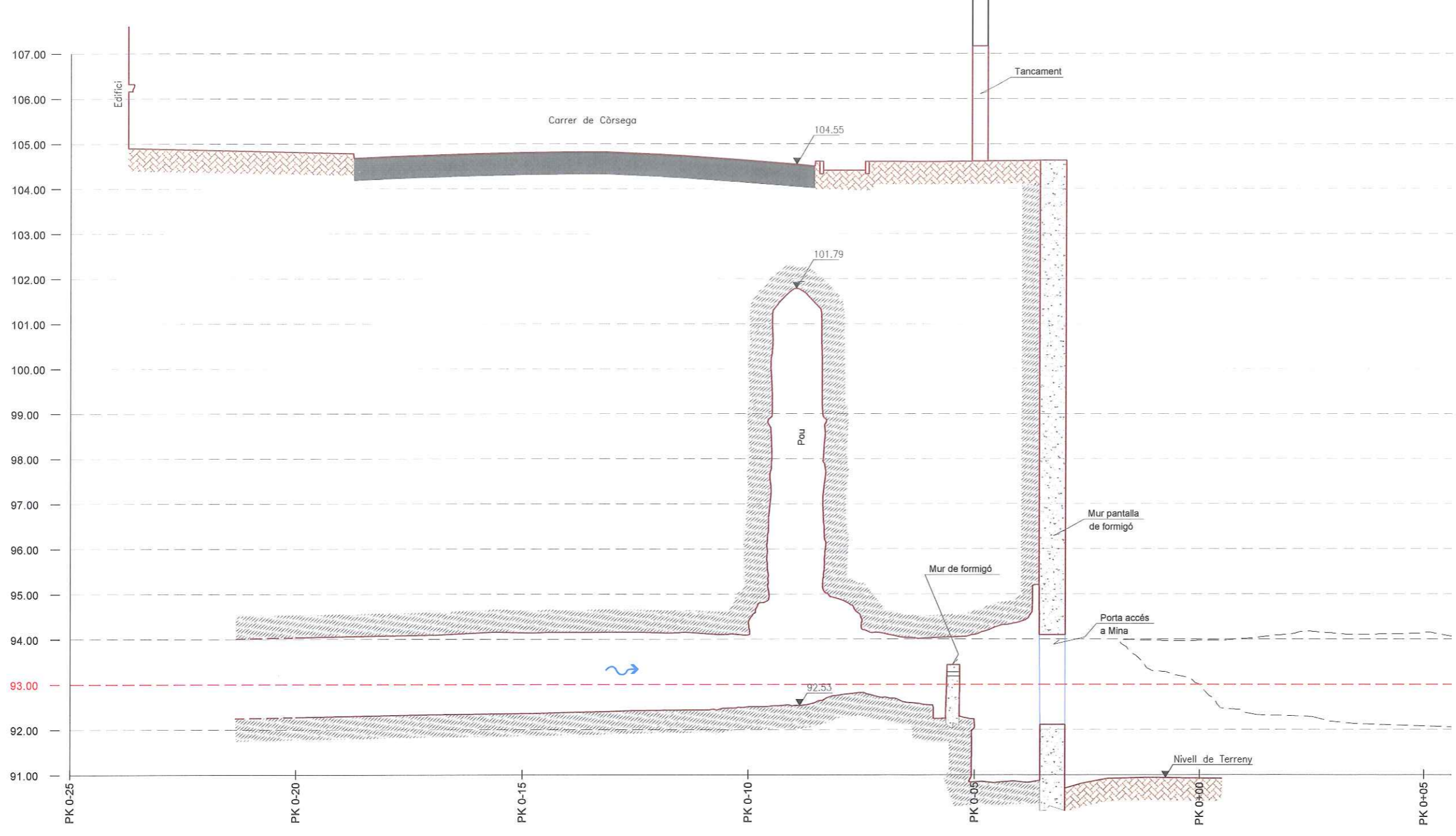
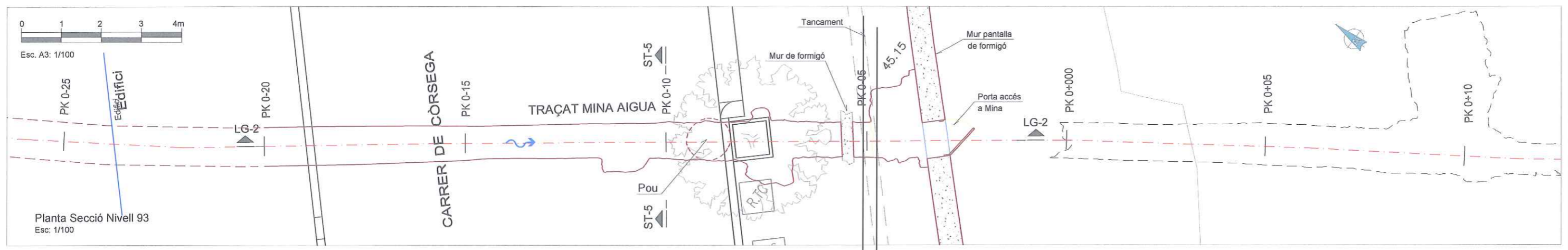

Secció Transversal ST_3
Esc: 1/50

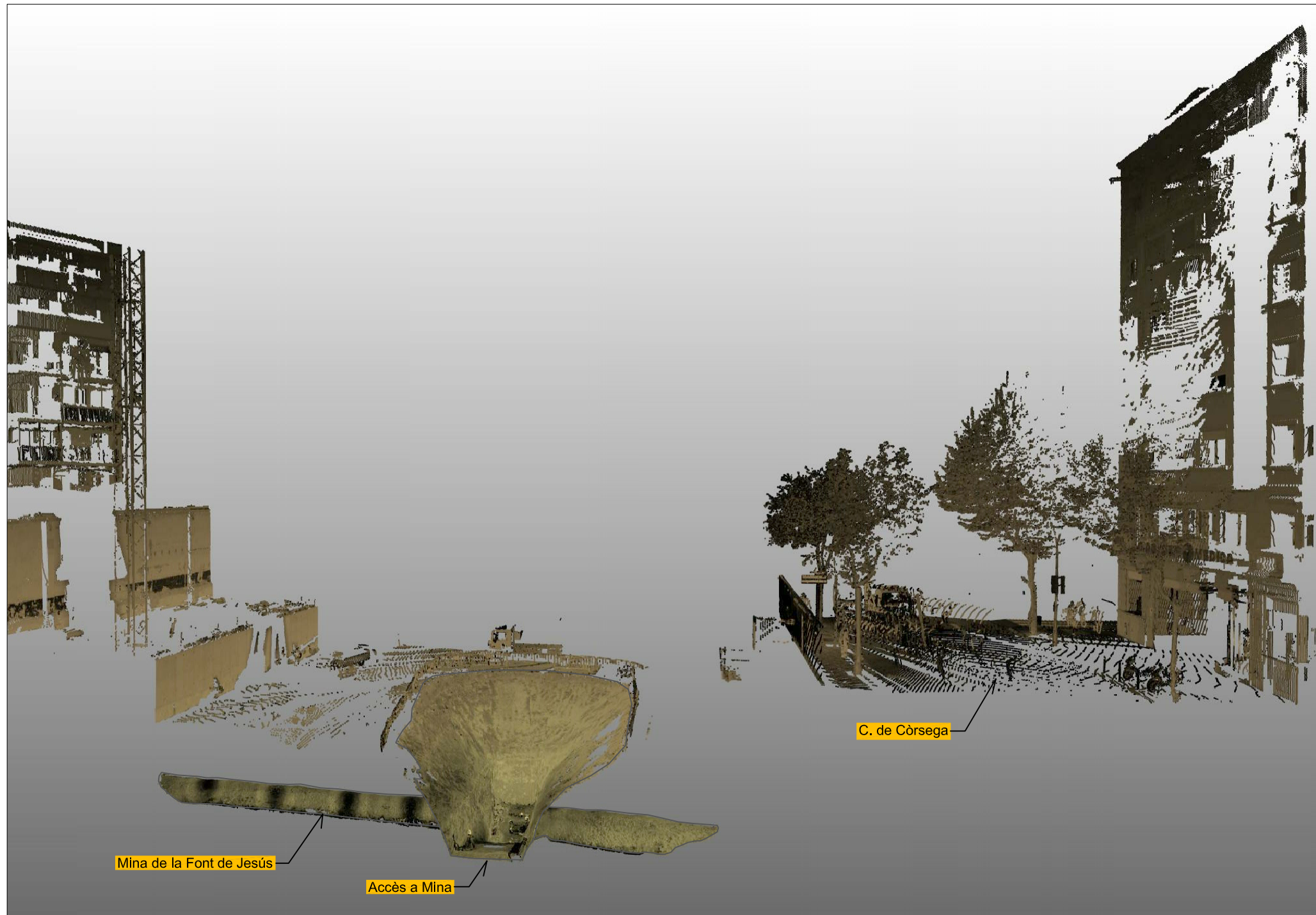
Secció Transversal ST_4
Esc: 1/50

Emplaçament: CARRER DE CÒRSEGA Núm. 344-352 TERME MUNICIPAL DE BARCELONA BARCELONA	L'autor de l'estudi: Solmetrics & Soluciones, S.L. C/Client, 78-84, Planta 1ª, Of. 8 08172 Sant Cugat del Vallès Tel: 93 590 31 72 E-mail: oftecnica@solometrics.es	data: Abril 2015 escala: A1. 1/50 A3. 1/100	projecte: AIXECAMENT 3D DE LA MINA DE LA FONT DE JESÚS plànol: Planta Secció Nivell 93, Seccions longitudinals i Transversals	Núm. plànol: 15003_000_PL01_r0
--	---	---	---	--

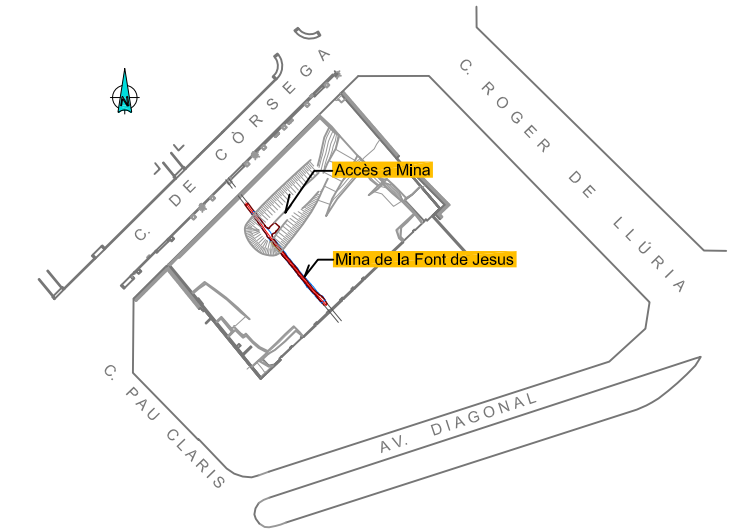

Emplaçament: CARRER DE CÒRSEGA Núm. 344-352 TERME MUNICIPAL DE BARCELONA BARCELONA	L'autor de l'estudi: Metrics & Solucions, S.L. C/Orient, 78-84, Planta 1ª, Of. 8 08172 Sant Cugat del Vallès Tel: 93 550 31 72 E-mail: ofecnica@solumetrics.es	data : Juliol 2015	projecte: AIXECAMENT 3D DE LA MINA DE LA FONT DE JESÚS	Núm. plànol: 15003_000_PL02_r0
	escala : A1. 1/50 A3. 1/100	plànol: Planta Secció Nivell 93, Seccions longitudinal i Transversal		

VISTA GENERAL

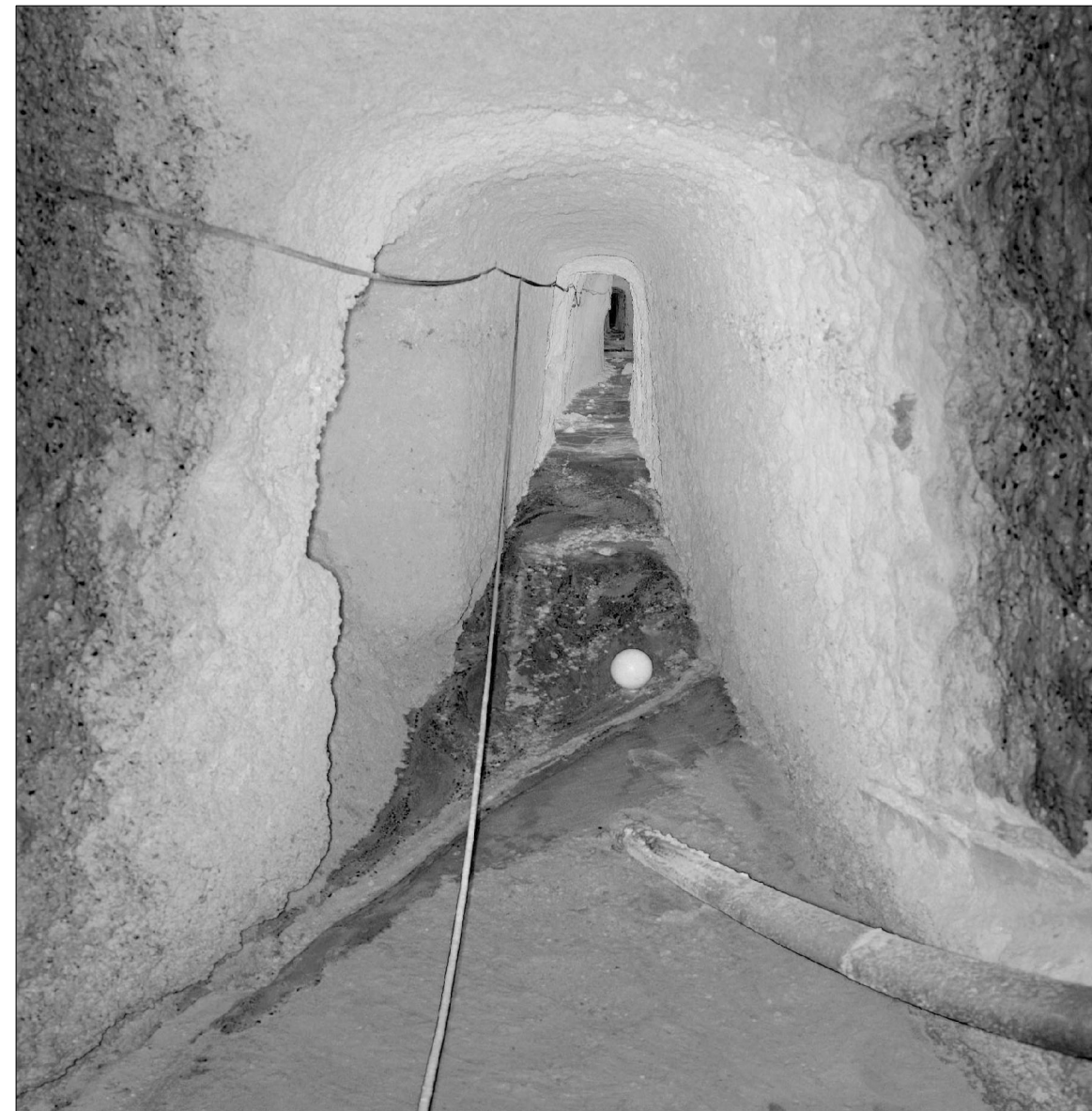
Esquema

Emplaçament: CARRER DE CÒRSEGA Núm. 344-352 TERME MUNICIPAL DE BARCELONA BARCELONA	L'autor de l'estudi: Metrics & Solucions, S.L. C/Orient, 78-84, Planta 1ª, Of. 8 08172 Sant Cugat del Vallès Tel: 93 590 31 72 E-mail: oftecnic@solimetrics.es	data : Juliol 2015 escala : A1, s/e A3, s/e	projecte: AIXECAMENT 3D DE LA MINA DE LA FONT DE JESÚS plànol: Vista general	Núm. plànol: 15003_000_ZZ01_r0
---	---	---	--	-----------------------------------

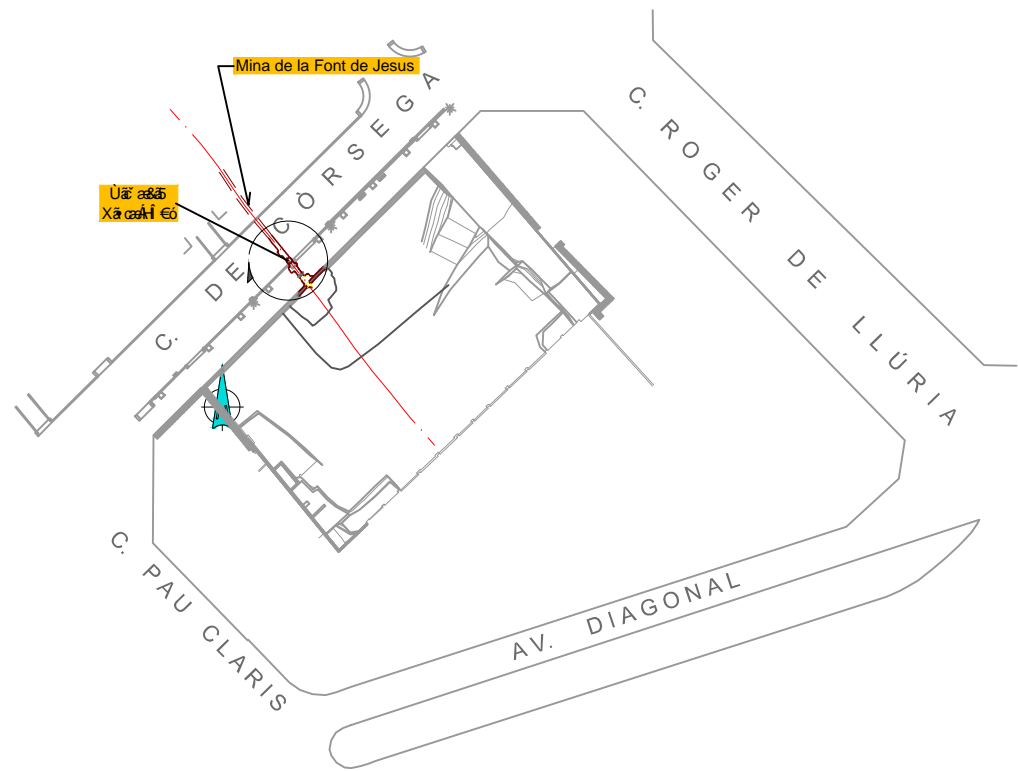

Xàcahi 60

Detalle 1

Detalle 1

Esquema

<p>Emplaçament:</p> <p>TERME MUNICIPAL DE BARCELONA BARCELONA</p>	<p>L'autor de l'estudi:</p> <p>SOLIMETRICS Metrics & Solutions, S.L. C/ de la Font de Jesús, 10 08011 Barcelona Tel: 93 590 31 72 E-mail: oftecnica@solumetrics.es</p>	<p>data :</p> <p>Juliol 2015</p>	<p>projecte:</p> <p>AIXECAMENT 3D DE LA MINA DE LA FONT DE JESUS</p> <p>plànol:</p> <p>Xàcahi 60</p>	<p>Núm. plànol:</p> <p>15003_000_ZZ02_r0</p>
---	---	----------------------------------	--	--

11.2. Documentació fotogràfica

Fotografia 1: Sondeig a l'extrem NO del solar.

Fotografia 2: Procés d'excavació del sondeig de l'extrem NO del solar.

Fotografia 3: Procés d'excavació a l'extrem NO.

Fotografia 4: Finalització del sondeig de l'extrem NO del solar amb la mina al fons.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
 Codi: 038/14.

Fotografia 5: Inici del sondeig a l'extrem SE del solar.

Fotografia 6: Finalització del sondeig de l'extrem SE del solar amb la mina al fons.

Fotografia 7: Senyalització exterior de la ubicació de la mina durant el sondeig.

Fotografia 8: Vista general del solar durant els treballs de rebaix general.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Fotografia 9: Estrat geològic, tortorà amb una fina capa de concreció càlcaica.

Fotografia 10: Rebaix a l'entorn de la ubicació de la mina.

Fotografia 11: Senyalització del traçat de la mina a la pantalla de formigó del costat NO.

Fotografia 12: Excavació en el punt de pas de la mina.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Fotografia 13: Ubicació de la giratòria i circulació de camions.

Fotografia 14: Forat que delata la presència de la mina.

Fotografia 15: Adequació del terreny amb una rampa per accedir a la mina.

Fotografia 16: Despreniment de la volta i paret de la galeria de la mina.

Fotografia 17: Detall del despreniment.

Fotografia 18: Vista frontal de l'accés a la mina.

Fotografia 19: Detall de l'accés a la galeria de la mina.

Fotografia 20: Tram de galeria vista en direcció NO, amb l'acumulació de terra al fons provocat durant l'obliteració del sondeig de la primera fase.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Còrsega, 344-352., l'Eixample, Barcelona.
Codi: 038/14.

Fotografia 21: Tram de galeria vista en direcció SE, amb els cables caiguts.

Fotografia 22: Entrada a la galeria on es veu l'aigua circulant de NO vers SE.

Fotografia 23: Aigua acumulada a l'entrada de la mina per la terra caiguda.